

»[N]obena od človeških zadev ni vredna velike resnobe.«¹ Bodimo torej igrivi.

Plotin se je rad posluževal prispodobe krožnice in dejansko je krožnica prikladna za ponazoritev njegovega metafizičnega nauka: Eno-Dobro,² ki je samo po sebi onstran bivajočega, je izvir vsega bivajočega, tako kot je središče kroga v nekem smislu izvir oboda krožnice, kajti krog ne more biti brez središča, vsaka točka na obodu pa stalno teži k središču in je definirana v razmerju do njega. V enakem smislu tudi vse bivajoče, ki se kakor da izliva iz Enega-Dobrega, izhaja iz njega in je potemtakem v stalnem razmerju do njega, h kateremu stalno teži: Eno-Dobro, prva hipostaza, rodi Um, drugo hipostazo. Ta um je v svoji bistveni obliki stalno zazrt v svoj izvor, k temu, čemur dolguje ves svoj obstoj in ki je hkrati najlepše možno v vsem bivajočem in nad-bivajočem. Čim se Um oddalji od enega, rodi naslednjo hipostazo, tj. dušo, ki prav tako v svoji najčistejši obliki teži k Umu in preko njega k Enemu-Dobremu, v svoji oddaljeni obliki pa je zazrta v snov, ki ji načeluje tako, da usmerja vsa živa bitja. Če si dovolimo spekulativni ekskurz, bomo rekli, da je tudi snov kot nekakšna neuradna četrta hipostaza, ki je v svoji najlepši obliki prežeta z dušo, ki je usmerjena k Umu, ki je usmerjen k Enemu-Dobremu, v svoji oddaljeni obliki pa kot čisto propadanje, ki meji na – in je v končnem smislu zamejeno z – nebivajočim kot takim. Vso shemo si torej lahko predstavljamo v obliki koncentričnih krogov, katerih središče je Eno-Dobro: prvi krog je Um, drugi krog je Duša, tretji snov, ki meji na nebivajoče, kjer ne more biti nobenega kroga več.

Sledeč tej shemi se meni kažejo tri možne poti k Dobremu: pot snovi ali ravna pot; pot Uma ali krožna pot; in pot, ki neposredno vodi k Enemu in ki sploh ni nikakršna pot. Duše tu ne omenjam, kajti Duša v tem primeru ni pot, temveč popotnik; Duša smo mi, ki pohajkujemo na poti do Dobrega.

Najprej moramo obravnavati ravno pot ali snovno pot. Kot prvo naj pojasnimo, zakaj je sploh ravna, ko pa smo prej rekli, da je to zadnji krog okoli središča. Snov, kot rečeno, meji na nebivajoče in je potemtakem kar se da oddaljeno od Enega. Nemara bi rekli, da je od njega oddaljeno z neskončno razdaljo. Potemtakem bo ta krog neskončno velik, sledeč temu pa bo njegov obod sovpadal z lastno tangento in bo torej ravna linija.

Ravna pot pa je snovi precej prikladna. Snovno življenje, tj. vsakdanje, praktično življenje, ki ima malo veze z metafizičnimi spekulacijami, je ravno, na-ravno, nezapleteno. V vsakdanu se soočamo z vsakdanjimi težavami, ki najpogosteje potrebujejo enostavne rešitve – in težko je najti kaj bolj enostavnega od ravne linije, poti od ene točke k drugi, ki iz ene v drugo vodi v kar najkrajšem možnem času in s kar najmanj upora. Takšna je tudi ravna pot. To je pot

1 Platon, *Država*, 604 B–C.

2 Pojme Eno, Dobro in Eno-Dobro uporabljam povsem izmenično.

praktičnega življenja, pot *von Gipfel zu Gipfel*, pot uspevanja brez vmesnih ekskurzov in spodrseljajev.

A četudi je ta pot ravna in ne okrogla in četudi je najbolj oddaljena od središča, ki je Dobro, to še ne pomeni, da je takšna pot sama po sebi slaba ali pa da sta snov in snovno življenje sama po sebi slaba. Plotin to izrecno zanika³ in zanikali bomo tudi mi, kajti čeprav se zdi, da ta pot vodi mimo Dobrega ali celo stran od njega, vselej vodi do njega in obstaja zgolj v razmerju z njim. Vse, kar obstaja, izvira iz Enega in je v svoji osnovi Eno, čeprav – paradokсно – to Eno tudi presega vse, kar iz njega izhaja. To tudi pomeni, da čeprav Dobro presega vse, kar izhaja iz Dobrega in je potemtakem od njega oddaljeno, je hkrati tudi vselej prisotno v vseh stvareh, četudi še tako oddaljenih kot je snov. Vse stvari so, če uporabimo platonični pojem, *deležne* tega Enega-Dobrega, zaradi katerega sploh bivajo.

Vse to pravim le s tem namenom, da pokažem, da je praktično, aktivno oziroma nekontemplativno življenje pogojeno in prežeto z Dobrim. Potemtakem je enostaven, vsakodnevni potek našega življenja prav tako lahko pot do Dobrega kot kontemplativno, filozofsko življenje in trenutki ekstaze. Življenje duše je tudi v snovnem svetu lahko nekaj dobrega, saj je snov v končnem smislu nekaj dobrega, ker izhaja iz Dobrega. Za dušo ni dobro le to, da se povsem loči od vsega telesnega, temveč tudi to, da razumno in dobro upravlja snov, kar je v skladu z Enim-Dobrim. Kdo bo zanikal, da je uspeh v naših prizadevanjih in pomoč našemu bližnjemu pri udejanjanju svojih lastnih ciljev – pa četudi le preko majhne usluge ali milega pogleda – nekaj dobrega? Da ni, kot se je pesnik izrazil, »lajšanje in slajšanje človeškega trpljenja« nekaj dobrega? Vsa naša dejanja, ker so pogojena z Dobrim, so vedno lahko dobra. In ker lahko dobro delamo v fizičnem svetu preko fizičnega telesa, potem tudi življenje preko teh dveh vodi do Dobrega.



Naslednja pot je krožna pot. Ta je že bližja Dobremu in na to pot stopi ta, ki s prve poti pade, ko ga enostavnost zmoti in si zaželi kaj več. Krog je manj enostaven kot ravna črta: je popolno ukrivljen do te mere, da se sam s sabo stika; njegovega začetka ni videti in njegovega konca prav tako ne, vrh vsega se pa tako skrivnostno suče okoli ene stalne točke, od katere se ne more nikoli ločiti in do katere ne more nikoli dospeti. Takšno je življenje kontemplativca, metafizika, ki se zaveda, da je tudi onstran snovnega sveta nekaj dobrega in celo boljšega od tega dobrega, ki je tu spodaj. Ko enkrat stopi na to krožno pot, se ne more nikdar več vrniti na ravno pot, kajti za vselej mu je usojeno hoditi v krogih in si prizadevati za dosego tistega Enega-Dobrega, ki ga vendarle ne more doseči.

Marsikaj v snovni naravi kroži: veter kroži in piha po vsem svetu, luna in sonce nenehno krožita, letni časi se menjavajo: ko se človek zazre v vesolje, se začudi, ko opazi, da vse kroži. Nič čudnega torej, da tudi kontemplativci, filozofi in univerzitetni profesor delajo kroge po svojih sobah, kadar razmišljajo, in da njihove misli prav tako krožijo: nimajo ne začetka ne konca, vedno se potegujejo za tisto središče, ki ga nikdar ne dosežejo, za tisto misel, ki se zdi le malo oddaljena, a je v tej kratki razdalji neskončno oddaljena.

Zdi se, da se je tudi Plotin lovil s takšno krožnostjo. V prizadevanju po osvetlitvi svojih nauk v svojih spisih stalno kroži, težko je določiti, kje se ena misel začne in druga konča ter kje se vse skupaj sklene. Plotin sam stoka, ⁴ ko ne najde primernih izrazov za opisovanje tistega presežnega, za kar se tako močno poteguje, in njegovi prijatelji so tudi stokali, ⁵ ko njegovih besed niso mogli razumeti. Po nekem zapletu je kontemplacija Enega-Dobrega bolj zapletena od vsakdanjega življenja, ki je prežeto z Dobrim, in hkrati od Dobrega samega, ki je Eno in potemtakem kar se da enostavno. Eno-Dobro je pravzaprav preveč enostavno, da bi ga lahko dojeli: kadar ga skušamo zaobjeti z definicijo, se ne pusti definirati, kadar ga želimo umestiti v sistem, se nam izmakne. Tedaj ne moremo več ničesar, razen da okrog njega plešemo in krožimo, si ga ogledujemo z vseh možnih kotov in nenehno premišljujemo, kako bi do njega.

Ta pot, ker v končnem smislu ne vodi do Dobrega, saj okoli njega le kroži, se zdi slabša od ravne poti, ki smo si jo ogledali poprej. A tudi ta pot je, kot vse, prežeta z Dobrim. Definirana je le v razmerju do središča, ki je to Dobro in brez njega ne more obstajati. Ta krožna, zapletena, kontemplativna pot vodi do Dobrega, saj si vedno prizadeva za Dobro in nikoli ne gleda proč od njega. Četudi je Duša, popotnica po tej poti, nezmožna to pot izpeljati do samega zaključka, še ne pomeni, da ta pot ne vodi do svojega cilja.



Zadnja je pot, ki sploh ni pot. Ravna pot je bila neskončno velika krožnica, ta pot je pa neskončno majhna krožnica, ki kar sovпада s svojim središčem in je zgolj in samo *točka*. Zato ni več pot, kajti ni več nobene razdalje med točkami, ampak je zgolj še točka sama. In ta točka je Dobro.

Po platonični tradiciji je edino možno pristno izkustvo enega, v kolikor tu sploh še lahko govorimo o izkustvu, ekstaza, ki vodi do zlitja z Enim ali Dobrim. V tem zlitju se, kot že termin nakazuje, porazgubijo vse razlike; prav tako se tudi iskalec, popotnik, Duša v tem Enem izgubi. Ni več duše in najpravišeje bi bilo reči, da tudi Enega več ni, saj ostane samo Eno samo brez subjekta, ki bi k njemu potoval. Spet se vidi tista muka, kadar hočemo govoriti o Enem, a lahko okrog njega le krožimo. Pustimo to ob strani.

Pogosto se pri izkušnji Enega samega uporablja metafora vzpona, tako kot se Platonov jetnik povzpne na prostost in svetlobo. Toda bolj primerno bi bilo, da sploh ne bi govorili o nikakršnih razdaljah, saj se Eno-Dobro na le-te ne omejuje. Ekstaza nastopi v enem samem trenutku, ne da bi se mi sami tega zavedali, in v neskončno kratkem trenutku premosti nedoumljivo veliko razdaljo, ki leži med nami in Dobrim, ki je vir nas samih; ki je hkrati od nas neskončno oddaljeno, a tiči v naši najgloblji globočini, v našem samem bistvu. Zdi se, da bi prav tako lahko uporabili metaforo spusta (v notranjost) a tudi tu se bi v končnem smislu zmotili, saj tudi v nas samih ni Enega, kakor ga ni nad nami: njegova bližina in oddaljenost se izmikata izrazu. Govor o Enem-Dobrem mora biti čim bolj enostaven, da se njegovi enostavnosti kar se da približa, zato lahko o njem pristno povemo le tole: —.



4 Plotin, *Eneade*, V 5(32).6.23.

5 Porfirij, *Plotinovo življenje*, 19.20–22.

Pokazale so se nam tri poti do Dobrega, ki so si vse med sabo enakovredne. Vsakdanja pot, čeprav se ne zdi tako, vodi do Dobrega, ker je prežeta z Dobrim; krožna, kontemplativna pot stalno kroži okoli Dobrega in je sama dobra, ker se vedno ozira na to Dobro, čeprav ga povsem ne doseže; in pot, ki ni pot, je čisto zlitje z Dobrim: sploh ni več pot, saj ob takem ekstatičnem zlitju ostane zgolj Eno, ki je Dobro, v kolikor lahko sploh govorimo o tem Enem, kot o nečem, kar je. Ob tako globoki odpovedi besede se izkaže, da je bilo vse to *trivialno*.